

SOCIÁLNÍ OPORA UČITELE NA 1. STUPNI ZŠ: KOMPARACE ŽÁKOVSKÉ A UČITELSKÉ PERSPEKTIVY

TEACHER SOCIAL SUPPORT IN LOWER PRIMARY EDUCATION: A COMPARISON OF PUPIL AND TEACHER PERSPECTIVES

Viktorie Kovářová, Petra Šobánková, Adéla Žižlavská, Jan Riško

Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava

Abstrakt

Tento příspěvek představuje první poznatky z výzkumu zaměřeného na komparaci vnímání sociální opory mezi žáky a učiteli na základních školách v Moravskoslezském kraji. Studie navazuje na kvantitativní data popisující míru žákovsky vnímané podpory ze strany učitelů a rozšiřuje je o kvalitativní perspektivu pedagogů. Výzkum se zaměřuje na 1. stupeň ZŠ, kde probíhá komparativní analýza obou perspektiv. Teoretickým rámcem je Bronfenbrennerův sociálně-ekologický model. Cílem je identifikovat shody a rozdíly mezi žákovským vnímáním podpory a reflexí učitelů a pojmenovat faktory podporující pozitivní školní klima.

Klíčová slova: sociální opora, učitel, 1. stupeň ZŠ, školní klima, Bronfenbrenner

Abstract

This paper presents initial findings from a study focused on comparing pupils' and teachers' perspectives on social support in primary schools in the Moravian-Silesian Region. The study builds on quantitative data describing pupils' perceived level of teacher support and extends it by incorporating the qualitative perspective of teachers. The research focuses on lower primary education (grades 4–5), where a comparative analysis of both perspectives is conducted. The theoretical framework is grounded in Bronfenbrenner's socio-ecological model. The aim is to identify similarities and differences between pupils' perceptions of support and teachers' reflections, as well as to determine factors contributing to a positive school climate.

Keywords: social support, teacher, lower primary school, school climate, Bronfenbrenner

1 ÚVOD

Sociální opora učitele představuje významný protektivní faktor ovlivňující školní adaptaci, angažovanost i subjektivní pohodu žáků na 1. stupni základní školy (Malecki & Demaray, 2002). Přestože je žákovská percepce podpory poměrně dobře výzkumně uchopena, méně pozornosti je věnováno komparaci této perspektivy s reflexí samotných pedagogů. Cílem příspěvku je představit první fázi výzkumu zaměřeného na porovnání těchto dvou pohledů v podmínkách Moravskoslezského kraje.

2 TEORIE

Výzkum je ukotven v Bronfenbrennerově sociálně-ekologickém modelu (2005), který chápe sociální oporu jako jev formovaný na více úrovních prostředí. V pedagogickém kontextu je klíčová úroveň mikrosystému, tedy interakce učitel–žák. Studie (Morin, 2020) ukazuje, že kvalita tohoto vztahu souvisí se školní angažovaností a klimatem třídy. Sociální opora zahrnuje emoční podporu i pedagogické vedení a komunikaci a je ovlivněna institucionálními podmínkami i pojetím role učitele. Komparativní perspektiva umožňuje nahlížet podporu jako systémově podmíněný pedagogický fenomén.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum je koncipován jako sekvenční smíšený design. Kvantitativní fáze byla realizována mezi žáky 4. a 5. tříd ($N = 350$, validní $N = 328$, věk 9–11 let) pomocí dotazníku CASSS (Malecki & Demaray, 2002), subškály Teacher Support. Byla provedena analýza reliability (Cronbach $\alpha = 0,915$), deskriptivní statistika a testy rozdílů. Na kvantitativní část navazují polostrukturované rozhovory s učiteli analyzované tematickou analýzou (Braun & Clarke, 2006). Komparace je zasažena do Bronfenbrennerova modelu.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Kvantitativní analýza ukazuje, že žáci 4. a 5. tříd hodnotí míru učitelské podpory jako středně vyšší ($M = 4,19$; $SD = 0,81$), přičemž škála vykazuje vysokou

reliabilitu (Cronbach $\alpha = 0,915$). Nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi ročníky ani pohlavím. Položková analýza naznačuje, že nejsilněji je vnímána vztahová a emocionální složka podpory, zatímco akademická a instrumentální podpora je hodnocena méně výrazně.

Kvalitativní analýza rozhovorů s učiteli odhalila několik klíčových témat. Učitelé vnímají sociální oporu primárně jako vztahový a emocionální proces založený na důvěře, bezpečí a individuálním přístupu k žákům. Zdůrazňují, že kvalitní vztah mezi učitelem a žákem je předpokladem efektivního učení. Současné popisují oporu jako silně individualizovanou a často založenou na profesní zkušenosti a intuici.

Zároveň však učitelé reflektují omezení své podpůrné role, zejména časové možnosti, heterogenitu tříd a kurikulární požadavky. Významnou roli přisuzují i rodinnému zázemí žáků, které ovlivňuje vnímání podpory.

Komparace obou perspektiv ukazuje jak oblasti shody, tak rozdílu. Shoda je patrná především v důrazu na vztahovou a emocionální složku podpory, kterou jako klíčovou identifikují jak žáci, tak učitelé. Naopak rozdíl se objevuje v oblasti akademické podpory. Zatímco učitelé deklarují její poskytování, žáci ji vnímají jako méně výraznou. Tento nesoulad lze interpretovat jako rozdíl mezi pedagogickou intencí a žákovskou percepcí podpory.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Výsledky ukazují, že sociální opora učitele na 1. stupni základní školy je vnímána jako převážně vztahově orientovaný fenomén. Stabilita výsledků napříč ročníky i pohlavími naznačuje, že mikrosystémová interakce učitel–žák má relativně homogenní charakter.

Komparativní analýza přináší důležitý poznatek o nesouladu mezi poskytovanou a vnímanou podporou, zejména v oblasti akademické podpory. Tento rozdíl poukazuje na skutečnost, že efektivita podpory není dána pouze jejím poskytováním, ale také způsobem, jakým je žáky interpretována.

V kontextu Bronfenbrennerova modelu lze tyto výsledky interpretovat na více úrovních. Na úrovni mikrosystému je klíčová kvalita vztahu učitel–žák. Na úrovni mezosystému se ukazuje význam rodinného prostředí a vrstevnických vztahů. Exosystém se promítá prostřednictvím institucionálních podmínek školy, které limitují možnosti individualizované podpory. Makrosystém pak ovlivňuje celkové pojetí role učitele a důraz na vztahovou dimenzi vzdělávání.

Výsledky naznačují, že posilování učitelské podpory by mělo směřovat nejen k jejímu poskytování, ale také k jejímu zviditelnění a srozumitelnosti pro žáky. Zároveň poukazují na potřebu reflektovat systémové podmínky, které mohou omezovat možnosti učitelů tuto podporu realizovat.

Studie tak přispívá k hlubšímu porozumění sociální opory jako komplexního pedagogického fenoménu, který je formován interakcí individuálních, vztahových i systémových faktorů.

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme všem žákům a učitelům, kteří se zapojili do výzkumu a ochotně poskytli své zkušenosti i reflexe. Bez jejich vstřícnosti a otevřenosti by nebylo možné získat data potřebná pro realizaci této studie. Výzkum byl uskutečněn s finanční podporou Ostravské univerzity v rámci specifického vysokoškolského výzkumu, jehož podpory si velmi vážíme.

6 LITERATURA

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Sage Publications.
- Malecki, C. K., & Demaray, M. K. (2002). Measuring perceived social support: Development of the Child and Adolescent Social Support Scale (CASSS). *Psychology in the Schools*, 39(1), 1–18. <https://doi.org/10.1002/pits.10004>.
- Morin, A. J. S. (2020). Teacher support and student adjustment: A multidimensional perspective. *Journal of Educational Psychology*, 112(3), 512–528.